

BRIGITA SPEIČYTĖ

Maironis ir Šatrijos Ragana – literatūros modernėjimo žingsnis

Anotacija: Straipsnyje aptariama lietuvių literatūros modernėjimo specifika XIX–XX a. sandūroje. Analizuojamas modernizuojantis Maironio poezijos poveikis jo skaitytojai prozininkei Marijai Pečkauskaitei-Šatrijos Raganai ir jos ankstyvajai kūrybai (apysaka *Vikutė*). Straipsnyje atskleidžiama viena ryškiausių modernizacijos linkmių – individualistinio „aš“ kūrimasis at-randant tėvynės idėjos kaip visuotinumą plotmės individualias išraiškas ir individualų santykį su ja.

Raktažodžiai: literatūros modernizacija, recepcija, skaitymas, patriotizmas, erosas.

Svarstyti šią temą¹ skatino klausimas apie literatūros modernizacijos vyksmą XIX–XX a. sandūroje. Žvelgiant iš kultūros istorijos perspektyvos, svarbu tirti, koks yra šio tarpsnio lietuvių kultūros „turininis, savas laikas“; tai yra vidinis, sukurtas kultūros kūrinys². Maironio kūryba yra aktyvi šio laiko kūrėja; jos kūrybinis vaidmuo paprastai apibrėžiamas dviem aspektais: ji davė pagrindinį impulsą poezijos ir apskritai lietuvių tautos modernėjimui, tačiau pati liko klasikos erdvėje³.

Nuosekliau neanalizuojant šio vaidmens reikia pasakyti, kad Maironio „ne-modernumas“ gali būti paaiškinamas kaip kompensuojamasis atsakas į kultūros ir visuomenės traumą – drastišką pertrūkį XIX a. 7–8-uoju dešimtmečiais. Galbūt traumine patirtimi šiuo požiūriu galima laikyti visą XIX amžių⁴. Kompen-

- 1 Straipsnis parašytas pranešimo „Maironis ir Šatrijos Ragana – Atgimimo kartos krantai“, skaityto Maironio lietuvių literatūros muziejuje surengtoje mokslinėje konferencijoje „Tarp Maironio ir Bern. Brazdžionio: Tarp tradicijų ir modernizmo“ (2007 10 18), pagrindu.
- 2 Apie vidinį, turinį kultūros laiką ir erdvę kaip alternatyvą fiziniam laikui bei erdvei žr. Arūno Sverdiolo straipsnį „Kultūros individualumas, tipiškas ir savastis erdvėlaikio plotmėje“, in: Arūnas Sverdiolas, *Apie pamėklinę būtį*, Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 13–28.
- 3 Plg. Vanda Zaborskaitė, *Maironis*, Vilnius: Vaga, 1987, p. 392; *Lietuvių literatūros istorija: XIX a.*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 756 (straipsnio autorė Vanda Zaborskaitė); Viktorija Daujotytė, *Tautos žodžio lemtys*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 264–274.
- 4 Maironio poezijoje šis pertrūkis išplečiamas į visą LDK unijinės būties laikotarpį: „Bet jau amžiai penki, / Ir vis nekelias ji“ (*Tarp skausmų į garbę*, in: Maironis, *Raštai*, t. 2, Vilnius: Vaga, 1988, p. 346. Toliau cituojant poemą nurodomas tomo numeris ir puslapis).

suodama ši pertrūkį Maironio poezija į lietuvių kalbą „išvertė“ daugiakalbės Lietuvos klasicizmo ir romantizmo literatūros tradiciją – tokia nemoderni traumos įveika. Subjekto pozicija čia suteikiama poezijai, o ne autoriui todėl, kad tokio pobūdžio istoriniai vaidmenys negali būti sąmoningai artikuliuojami ir prisiimami; tai yra sunkiai prognozuojamas individualios kūrybos efektas, kūrybinės energijos tekėjimas tokiais latakais, kurie dabarties horizonte individualiai įžvalgai ir valiai praktiškai nepasiekiami, – bent jau racionaliai. Svarstant istorinius procesus būtent *Maironio poezija* yra lietuvių kultūros *individas*, pervėręs XIX–XX a. sandūros laiką „savitu jėgos lauku“⁵.

Kas ir kaip pateko į šį lauką? Galvodami apie lietuvių poeziją, Maironio pradėtos modernizacijos ciklo pabaigą, be abejo, išvelgtume XX a. 3-iajame dešimtmetyje, pasirodžius Vinco Mykolaičio-Putino rinkiniui *Tarp dviejų aušrų* (1927). Tai laikas, kada autorius (Maironio poezija – kaip kultūros individas) ne tik instinktyviai nebesekamas, bet ir nebeneigiamas, o tarsi įtraukiamas į naujos kokybės literatūrinį pasaulėvaizdį. Tačiau jei atsipalaiduotume nuo rūšinių literatūros skirčių, tokios pozityvios modernizacijos atvejų aptiktume ir anksčiau. Išties, jei Maironio tobula poezija ilgam „užtrenkė“ kitų, dažnai silpnesnių, poetų balsus, prozininkai į Maironį galėjo reaguoti kur kas laisviau. Šiuo požiūriu išskyla du Maironio skaitytojų vardai: Vaižgantas ir Šatrijos Ragana.

Šatrijos Ragana iš dalies priklauso tai pačiai atgimimo kartai, kaip ir Maironis, kita vertus, ji savo kūrybos dalimi įsiliejo ir į moderniosios lietuvių kultūros tradiciją. Savo kultūrinės ir kūrybinės aspiracijas ji brandino labai panašioje visuomeninėje-kultūrinėje atmosferoje lietuviškos spaudos draudimo lotyniškais rašmenimis laiku. Tačiau jos kultūrinę savimonę jau esmingai formavo tai, ką buvo sukūrę Maironio bendraamžiai – t.y. lietuviška nelegali spauda, lietuviška literatūra. Maironis entuziastingai sveikino jaunąją Lietuvą, Šatrijos Ragana melancholiškai atsisveikino su senąja. Tad Maironį ir Šatrijos Raganą galima regėti kaip dvi XIX a. pabaigos lietuvių atgimimo kartos kraštines, ir susisiekančias, ir išsiskiriančias, kurių santykio analizė gali atskleisti savitą XIX a. pabaigos lietuvių kultūros laiko ritmą.

Mąstyti apie Šatrijos Raganą kaip Maironio skaitytoją, be kita ko, įkvėpė Ritos Tūtlytės svarstymas apie Alfonsą Nyką-Niliūną kaip Šatrijos Raganos apysakos *Sename dvare* skaitytoją⁶. Šiuo požiūriu itin svarbi autorės mintis apie literatūrinės

5 Plg. Arūnas Sverdiolas, *op. cit.*, p. 21.

6 Ritos Tūtlytės pranešimas „Šatrijos Raganos *Sename dvare* – Alfonso Nykos-Niliūno pasaulėvaizdo sandas“, skaitytas 2007 04 13 VU Lietuvių literatūros katedros ir Šatrijos Raganos bendrijos surengtoje konferencijoje „Trečiasis Šatrijos Raganos laikas“ (Vilnius).

receptijos netolydumą, daugialinkmiškumą, atskyrusi diskutuojantį, suobjektinantį literatūros kūrinio skaitymą nuo įsigyvenančio, paverčiančio skaitomą tekstą asmens savastimi⁷. Su Maironio poezija diskutavę balsai itin ryškūs, įsimenantys, vieši: Stasys Matulaitis, Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė, Balys Sruoga. Šatrijos Ragana Maironio kūrybą pripažino savastimi empatiškai. *Visi* šie skaitymai leido vienaip ar kitaip skleisti Maironio poezijos kūrybinei energijai lietuvių kultūroje. Šatrijos Ragana perkėlė Maironio poezijos sugestiją į „kitą krantą“ – į modernėjančios literatūros lauką. Juk Kymantaitė-Čiurlionienė būtent Šatrijos Raganos kūrybą pastebėjo kaip pirmąjį lietuvių literatūros atsinaujinimo ženklą⁸.

Gilesnis Maironio perskaitymo pėdsakas Marijos Pečkauskaitės laiške Povilui Višinskiui pasirodė netrukus po to, kai išėjo debiutinis Maironio poezijos rinkinys ir poema *Tarp skausmų į garbę* – 1895 m. rudenį. Neminimas nei autorius, nei kūrinys, tačiau pagal realijas laiškų rengėja Janina Žėkaitė nurodo, kad laiško autorė čia aistringai reaguoja į Matulaičio parašytą Maironio poemos kritiką – kaip neadekvačią kūriniui⁹. Emocingas laiško epizodas – ne tiek diskusija, kiek savasties gynimas: visų pirma poemos savasties (krikščioniškos pasaulėžiūros bei poetiškumo), drauge liudijant tai, kuo ši poema pačiai laiško autorei

7 „Alfonsui A. Nykai-Niliūnui rūpi ne kritikos rašymas (nors žinome poeto erudiciją), o pats skaitymas, įsibuvimas skaitomų kūrinių pasaulyje, skaityto pasaulio supynimas su savuoju. Skaityti ir permąstyti dalykai, jei jie kuo nors svarbūs skaitančiajam, tampa jo pasaulio dalimi. A. Niliūno atveju – tampa *sistemiška* jo pasaulio dalimi. Šatrijos Raganos apysaka *Sename dvare* – vienas iš tų skaitytų ir jo pasaulio dalimi tapusių kūrinių“; – Rita Tūtlytė, *op. cit.*

8 Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė, *Raštai*, t. 4, Vilnius: Vaga, 1998, p. 311.

9 „Ach, kaip mane supykino ta kritika! Przecież to jest idyotyzm twierdzić, że w poemacie nie ma poezji! Czy nie zgodzisz się z tem? Jeśli tam nie ma poezji, to jej nie ma w całej literaturze litewskiej, to nawet i w polskiej trudno ją znaleźć. [...]“

Naturalnie, że każdy ma swój gust i krytyk słusznie mógł wypowiedzieć swój, ale jakoś nasuwa się myśl, czy krytyk mszcząc się na autorze za treść i myśl, nie odebrał poematowi całą jego poezję? W takim razie temu panu krytykowi można by poradzić, żeby więcej nie krytykował, a i literaturze litewskiej nie ma czego winszować posiadania takiego krytyka. Je jej! Jeśli tam nie ma poezji, to gdzież ona w takim razie, niech on wskaże. [Juk tai idiotizmas tvirtinti, kad poemoje nėra poezijos. Argi su tuo nesutiksi?! Jeigu ten nėra poezijos, tai jos nėra ir visoje lietuvių literatūroje, ir netgi lenkų [literatūroje] sunku ją rasti. [...] Žinoma, kiekvienas turi savo skonį, ir kritikas turėjo teisę išsakyti savąjį, vis dėlto peršasi mintis, ar kritikas, keršydamas autoriui už turinį ir mintį, neatėmė poemai visos jos poezijos? Tokiu atveju galima būtų patarti tam ponui kritikui daugiau nekritikuoti, o ir lietuvių literatūros nereikia sveikinti, kad turi tokį kritiką. Oi, oi! Jeigu ten nėra poezijos, kurgi tada ji yra, tegul pasako.]

Ok tu, Dieve, dėl ko aš nemoku lietuviškai! parašyčiau aš anam kritiką, nu!“ (1895 spalio 3–7 d. laiškas Povilui Višinskiui, in: Šatrijos Ragana, *Laiškai*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 45–46, 49.)

yra sava. Įžvelgusi kritikos tendencingumą, Pečkauskaitė labiausiai gina poemos meniškumą kaip tam tikrą kūrinio tapatumą sau. Kūrinys „geras“ ne todėl, kad išreiškia geras, teisingas pažiūras, o todėl, kad jis yra meno kūrinys. Pečkauskaitė pabrėžia poemos išraišką, estetinio kriterijaus būtinybę vertinant.

Negana to – laiško pabaigoje pamini turinti Maironio poemoje įprasmin-to, jos veikėjų mėgto valso natas: „Turiu natus valco ‚Souvenir‘ (ar atmini iš poemos?) gražus, labai daug melodijos lietuviškos, turbūt dėl to ir patiko taip Marinei ir Juozui“. Taigi Marinei ir Juozui, o ne Maironiui, ar veikiau – poetui St. Garniui, kurio slapyvardžiu pasirašyta poema. Poemos skaitytojai jos veikėjai atrodo esą gyvi, realūs asmenys, turintys polinkių ir pomėgių, kuriais gali dalintis su kitais. Jie nėra vien teksto duotybės, literatūrinės projekcijos. Tai rodytų, kad skaitytoja priėmė šį kūrinį kaip veiksmingą, aktualią tikrovę. Tikrovę, kuri įsilieja į skaitančiosios pasaulį: galima manyti, Pečkauskaitė susirado tą muzikos kūrinį, tarsi norėdama dar kitu būdu patirti, ką patyrė poemos veikėjai, išgyventi jų emocijas ir papildomai sutvirtinti poemos estetinę sugestiją. Toks poreikis, neabejojant galima sakyti, kyla tik tada, kai kūrinys kažką svarbaus skaitytojos pasaulyje yra palietęs, atitikęs.

Kitais metais, išvažiavusi į Varšuvą, į bitininkystės kursus, Pečkauskaitė iš Višinskio šią Maironio poemą gavo dovanų. Dekodama bičiuliui rašo, kad poemą skaito „mėgaudamasi“: „čia, tarp svetimųjų, dar ji man gražesnė išrodo, rodos, su koku draugu šneku, kad paimsiu ją skaityti“¹⁰. Čia jau įsmeninama visa poema, kaip turinti individualų, artimą balsą, su kuriuo galima *šnekėtis*. Pečkauskaitė persiima poemos sugestija, kitame laiške spontaniškai pacituoja: „Atėjo man ‚na język‘, ir parašiau“¹¹. Duoda paskaityti Varšuvoje sutiktam lietuviui, turinčiam panašių kultūrinių interesų ir poreikių¹².

Pečkauskaitės laiškuose palikti Maironio poemos skaitymo pėdsakai – aki-vaizdus „įsavastinančio“, įsigyvenančio skaitymo liudijimas. Galima sakyti, kad toks skaitymas pats savaime yra jau modernios recepcijos ženklas, skaitymas, kuriame itin reikšmingas tampa vidinis, subjektyvus santykis, skaitomo teksto supynimas su asmens savastimi ir tapatybe, – kai skaitantysis leidžia skaitomam tekstui interpretuoti jį patį, teikti siužetus asmeninei savipratai.

10 1896 m. gegužės 18 d. laiškas Povilui Višinskiui; *op. cit.*, p. 72.

11 1896 m. birželio 4–5 d. laiškas Povilui Višinskiui, *op. cit.*, p. 78.

12 1896 m. liepos 1–2 d. laiškas Povilui Višinskiui, *op. cit.*, p. 84.

Tiesiogiai tokia skaitymo samprata buvo suformuluota pačioje moderniojoje literatūroje (Marcelio Prousto romane *Prarasto laiko beiėškant*¹³), šią galimybę ir būtinybę išryškino jau romantizmo autoriai. Neatsitiktinai Adomo Mickevičiaus dramos *Vėlinės* veikėjas Gustavas yra empatiškas Johanno Wolfgango Goethe's *Verterio kančių*, Jeano Jacques'o Rousseau *Naujosios Eloizos* skaitytojas. Jo tapatybės ir elgsenos „romantiškumas“ yra nulemtas būtent lektūros, šių „žudikiškų knygų“ („ksiąžki zbójeckie“). Tai knygos, nukreipiančios žvilgsnį į vidujybę kaip savarankišką, negana to – svarbiausią savasties dalį, sukuriančios vidinės asmens istorijos lūkestį, literatūriniu siužetu tarsi nužyminčios jos galimybių punktyrą. Toji vidinė asmens istorija išsipildo kaip erotinės patirties inicijuotas pertrūkis sąlygiškumų, vaidmenų, konvencijų pasaulyje. Būtent tuo minėtos knygos pavojingos – jos „nužudo“ saugią tapatybę, iškelia esminio apsisprendimo, esminio veiksmo būtinybę asmens tapatumui atkurti. Štai Gustavas taip nusako pirmąjį susitikimą su mylimąja, kurį atpažįsta kaip turimo lūkesčio išsipildymą:

Tam ona wyszła patrzeć na igraszkę dzieci,
 Tam, gdy ją przy chorągwi Proroaka ujrzałem,
 Natychmiast umarł we mnie Godfred i Jan Trzeci.

[„O ten atėjo ji pasižiūrėt žaidimo, – / Po priešo vėliava vos tik išvydau ją, / Tuoju mirė Godfridas ir Jonas manyje“ (vertė Justinas Marcinkevičius)¹⁴.]

Tapatinimasis su klasikinės literatūros ir istorijos veikėjais–herojais – Torquato Tasso *Išvaduosios Jeruzalės* Godfredu, jo istoriniu „atitikmeniu“ Lenkijos ir Lietuvos karaliumi Janu Sobieskiu – nesukelia vidinio dramatizmo, yra tarsi kitų, ne savo, gyvenimo gyvenimas, poemoje kiek pašiepiamai pristatomas kaip paaugliškas žaidimas. Tuo tarpu susitikimas su mylimąja, jos atpažinimas pagal knygų paliktą pėdsaką perveria Gustavo sąmonę, numarindamas senąjį „aš“. Tai tikra individo iniciacija – savos gyvenimo istorijos pradžia. Istorijos, kurios siužeto kontūrus kaip miglotą lūkestį sąmonėje įrašė ir skaitytos knygos. Pamiršęs klasikinių kūrinių inscenizacijas su bendraklasiais, Gustavas drauge su Marile altanoje skaito Rousseau¹⁵.

13 Šią skaitymo koncepciją nuosekliai savo pranešime „Literatūros teorija – iš literatūros teksto“ aptarė Viktorija Daujotytė minėtoje konferencijoje „Trečiasis Šatrijos Raganos laikas“.

14 Adomas Mickevičius, *Vėlinės*, Vilnius: Vaga, 1998, p. 97.

15 Adam Mickiewicz, *Dzieła*, t. 3: *Utwory dramatyczne*, Warszawa: Czytelnik, 1955, p. 76–77.

Taigi galėtume manyti, kad Pečkauskaitės laiškuose paliudytas Maironio kūrybos skaitymo intymumas, vidinis santykis kažkokiu būdu veikė jos asmeninę tapatybę, įtraukė ją į skaitymą, ne tik objektyviai atitiko jos pažiūras ir vertybes. Tokiu atveju sakytume, kad Šatrijos Ragana atpažino Maironio poemą. Šį atpažinimą skatino ir kūrinio realijos, artimos biografinėms būsimos rašytojos situacijoms: poemos pradžios veiksmas vyksta Užventyje, pagrindinė veikėja Marinė, kilusi iš kilmingos šeimos, yra muzikali, tampa garsia fortepijono muzikos atlikėja. Yra žinoma, kad Pečkauskaitė, turėjusi ypatingų gabumų muzikai, yra svarsčiusi šią savo gyvenimo kelio alternatyvą. Meilės, abipusės, bet neturinčios atsako galimybės, motyvas taip pat galėjo būti biografiškai aktualus.

Poemos svarbą Šatrijos Raganos pasaulėvokai liudytų tai, kad pagrindiniame ankstyvosios kūrybos tekste, turinčiame gana akivaizdų autobiografinį pagrindą – apysakoje *Viktutė* – yra sukurta *Tarp skausmų į garbę* skaitymo scena, tam paskirtas atskiras Viktutės dienoraščio įrašas¹⁶. Galima sakyti, kad romantizmo epochoje, išryškėjus aptartai individualaus skaitymo svarbai, literatūros personažais tampa ir knygos, skaitomos, vartomos, turimos knygos-daiktai. Tokių personažų yra ir minėtoje Maironio poemoje, ir štai ji pati tampa kūrinio veikėja¹⁷. Kaip, beje, po daugelio metų – ir Šatrijos Raganos *Sename dvare* Nykos-Niliūno eilėraštyje „Nature morte II“:

Apysakoje atkurtas empatiškas, entuziastingas pagrindinės veikėjos santykis su minėtoju Maironio kūriniu. Epizodas parankus nagrinėti tokio skaitymo ryšį su asmens tapatybe. Tapatybė yra susijusi su pažiūromis ir vertybėmis, tačiau ne mažiau svarbus yra ne tik objektyvus jų turinys, bet ir specifinis individualus junglumas, susiklostantis į *laikyseną* kaip žinojimo, patyrimo ir veikimo vieningą būdą. Kiekviena idėja, vertybė, pažiūra į asmens sąmonę įsirašo poetiniu principu: svarbu, į kokias gretybes ji įjungiamo, kokią konfigūraciją sudaro su asmens tikėjimais, patyrimais, racionaliais ir iracionaliais tapatybės turiniais; kokią papildomą konotaciją iš jų įgauna.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad Maironio kūrinio skaitymo scenoje į pirmąjį planą iškelti bendruomeniniai, patriotiniai poemos turiniai: tekstas skaitomas

16 Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Margi Raštai, 2006, p. 83–84.

17 Skaitymo vaidmuo Maironio poemoje itin ryškus: studentai lietuviai su namiškiais skaito Kristijono Donelaičio, Antano Baranausko poemas; kūrinio pabaigoje perskaitoma ir palankiai priimama poemos veikėjo Maironio poema kaip užtikrinsianti lietuvių kultūros tęstinumą – tai akivaizdi autoteminė nuoroda į pačios *Tarp skausmų į garbę* recepciją (II, 412, 424–425).

balsu bendruomeniškai, skaitymo prisiminimas pradedamas iškilminga poemos įžangos citata „Kur šiandieną jinai...“, akcentuojančia poemos tautinę problematiką. Kaip asmeninė reakcija į poemą išsakomas sutvirtėjęs ryžtas „darbuotis, kad greičiausiai pataisytumėm praeities klaidas“. Jis paremiamas patriotine daina tapusio poemos fragmento „Jau slaviškos šalys iš miego pakilo“ posmu „Gražu už tėvynę pavargti, kentėti“ (II, 346, 393), – šiame posme perkurta bendruomeninės dorybės klasikinė maksima *Dulce et decorum est pro patria mori*. Kaip ir autorės laiškuose Višinskiui, pabrėžiamas poemos išraiškos grožis, muzikinis skambumas, tačiau jis suvedamas į patriotines emocijas – tai patiriama kaip *lietuvių kalbos* gražumas, pranokstantis visas kitas kalbas, kaip specifinis estetinis malonumas „skaityti gražius veikalus savo kalba“. Atrodytų, kad tokia skaitymo patirtis priklauso pozityvistiniam, ne modernistiniam apysakos reikšmių bei stilistikos sluoksniui. Meninės išraiškos grožio kaip modernistinės recepcijos ženklų, regis, nepakanka, jei jis pagrindžia vien bendruomenines vertybes ir bendruomeninius tapatybės turinius (tautiškumą).

Tačiau, atsižvelgdami į tapatybės dėmenų junglumą, turėtume stabtelėti ties ta aplinkybe, kad poemą skaito Viktutės mylimasis: „Šįvakar mums daktaras skaitė tą poemą; aš klausiau, klausiau lyg sužavėta“. Būtent jo balsas, intonacijos tarpininkauja tautinėms poemos idėjoms. Žavi ir idėjos, ir juos perteikianti kalbinė išraiška, bet ir joms tarpininkaujantis balsas – neabejotinai suteikiąs papildomo patrauklumo skaitomam dalykui ir pats įgyjąs patrauklumo iš skaitomo dalyko. Scenoje atlikėjas interpretuoja kūrinį individualiai, bet kaip jį patį pakeičia tas kūrinys! Mickevičiaus *Vėlinių* Gustavas prisimena ne šiaip Goethe's poeziją, o originalo kalba ją dainuojamą mylimosios: „Ach, jeśli ty Getego znasz w oryginalu, / Gdyby przy tym jej głosek i dźwięk fortepianu!“ („Tu Gėtę jo kalba gimtąja paskaitai, – / O jei dar balsas jos arba fortepionas!“¹⁸). Poetinės kalbos autentika, savaiminė estetinė vertė neatsiejama nuo tarpininkaujančio balso. Maironio poemoje taip pat itin sureikšmintas poezijos skaitymas balsu: Juozo sesuo, skaitanti Maironio poemą svečiams, palyginta su „Mūza-dievaite“ įkvėpimo nušviestu veidu (II, 423). Toks skaitymas prilygsta muzikos kūrinio atlikimui, prašnekančiam tiesiai į širdis: „Balsai, lyg pasemti iš Dievo galybių, / Kaip vilnys siūbavo ir pynės, / Ir liejo monus nekalčiausių gražybių, / Ir veltu širdis nuo jų gynės!..“ (II, 404).

18 Adam Mickiewicz, *op. cit.*, p. 47; Adomas Mickevičius, *op. cit.*, p. 72.

Tiek, kiek mylimojo balsas tarpininkauja poemos patriotinėms idėjoms, tiek ir poema tarpininkauja skaitytojo ir klausytojos jausmams. Valso „Souvenir“ muzika poemos veikėjams padeda išreikšti, įkūnyti bendrą jausmą labai panašiai, kaip Maironio poemos muzika tarpininkauja Šatrijos Raganos *Viktutės* įsimylėjėliams, dar gerai neįsisąmoninusiems to, kas su jais vyksta. Patrauklaus asmens skaitoma Maironio poema gali skleisti erotinę aurą net nepriklausomai nuo jos turinio. Tad jei *Viktutė* ir sutvirtino savo patriotines pažiūras, tai sutvirtino jas būtent kaip bendras jai ir jai svarbiam žmogui. Tai nėra atsitiktinė aplinkybė: asmens tapatybės tyrinėtojas Charlesas Tayloras pabrėžia dialoginę tapatybės prigimtį, teigdamas, kad asmeninei tapatybei formuotis būtinas „svarbaus Kito“ polius: kalbas (suvoktinas plačiąja prasme kaip kultūroje prieinamas simbolines sistemas), kurių reikia asmeniniam įsivardijimui, išmokstame ir perimame „bendraudami su tais, kurie mums svarbūs“. Be to, autoriaus požiūriu, dažnai nepelnytai nuvertinama tai, „kaip mūsų suvokimas to, kas vertinga gyvenime, gali būti pakeistas mums džiaugiantis tomis vertybėmis kartu su mylimais žmonėmis; kaip kai kurios vertybės gali tapti mums prieinamos tik tokio bendro džiaugsmo keliu“¹⁹.

Taigi patriotizmas, išgyventas kaip bendra vertybė kartu su svarbiu žmogumi, tampa asmeninio santykio konfigūracija, įsirašo į esminio santykio su kitu (meilės) plotmę, įgauna galios jungti skirtingas individualybes. Dėl to neįmanoma *Viktutės* tautiškumo suvokti vien kaip abstraktaus, net jei jis formuluojamas bendromis formulėmis, būdingomis XIX a. pabaigos lietuvių tautinio atgimimo retorikai. Jis įgyja neištrinamą subjektyvumo atspaudą kaip meilės ryšio tarpininkas. Patriotinės poemos idėjos ne racionaliai pripažįstamos, argumentuojamos, išdiskutuojamos, jos atiteka į ausį ant mylimo balso bangų, o tai jau visai kas kita. Patriotizmas tampa kartu su kitu, kito asmenyje atpažinta savastimi, dar labiau sutvirtinančia tautinę tapatybę.

Taigi patriotinės emocijos *Viktutėje* neatsiejamos nuo erotinių; bendrasis idėjų lygmuo kaip autentiško veikimo erdvė atsiveria tik eroso palytėtai sąmonei: „Sutinku jo akis, žiūrindas į mane – ir jaučiu tiek noro ir jėgų dirbti, naudingai gyventi, ir tiek laimės, tiek laimės, kad nėra visoje plačioje žemėje žmogaus, kuris būtų laimingesnis už mane. Prieš mane aiškus ir tiesus gyvenimas“²⁰ – toks

19 Charles Taylor, “The Politics of Recognition”, in: *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, Princeton: Princeton University Press, 1994, p. 32–33.

20 Šatrijos Ragana, *op. cit.*, p. 128–129.

paskutinio Viktorės dienoraščio įrašo fragmentas. Šis patyrimas, susiklostantis į specifinę individualaus ir bendruomeninio eroso struktūrą, autorei buvo toks svarbus, kad jos kūryboje pasikartoja keliskart skirtingais pavidalais. Dar aiškiau ir konkrečiau – 1899 m. rašytame vaizdelyje:

Naktis buvo tyli ir šalta, dangus apsėtas žvaigždėmis... Oras kvepėjo levkonijomis ir razetomis... Prieš mus, toliau į pakalnę, ryškėjo aukštų medžių kontūrai, o dar žemiau, lyg šv. Jono kirmėlėlės, blizgėjo šen ir ten mažos liepsnelės – tai žvaigždės atspindėjo upelio vandenyje ir drebėjo jo vilnyse. Iš už upės, nuo pievų,ėjo plonas vandens vištos balselis... o aplink mus viskas miegojo: miegojo žemi namai, miegojo aukštas beržas, nuleidęs lig žemės savo ilgą šaką, miegojo jaunos eglėlės, susitūpusios eilėje patvoriais...

Palenkiau savo galvą jam ant pečių, o jis tyliai, tyliai šnibždėjo man į ausį meilės žodelius...

Laimė apsvaigusi, klausiau tų tylių šnabždėjimų ir jaučiau, kad, jeigu man kas duotų laimę ir nelaimę, nelaimę paimčiau sau, o laimę jam atiduočiau... Kad turėčiau gyvybę ir mirtį, duočiau jam gyvybę, palikdama sau mirtį.

Jutau širdyje tokią žmonių, tėvynės meilę, meilę viso, kas gera ir gražu, jog buvau pasiruošus didelėms aukoms dėl jų, didžiausiems darbams... Kartu su juo, kaip šalia sėdėjome, eičiau į vargus ir darbus, į ašaras ir audras, drąsiai statydama jiems kaktą... Nieks neatšaldytų mano širdies, nieks neišvestų iš kelio į idealą... Širdis augo, augo krūtinėje, rodosi – dar truputį – ir pliš...

O į ausį plaukė man vis tylūs žodžiai, o iš upės vis pritarė jiems plonas vandens vištelės balsas, o auksinės žvaigždės vis drebėjo upės vilnyse.²¹

Šatrijos Ragana Maironio poezijos tautiškumą pačia bendriausia prasme (ir turinio, idėjų, ir lietuviškos raiškos kokybės prasme) priėmė ir savo kūryboje perteikė kaip „sielos troškimą“²² – asmens vidujybės turinį, individualios

21 Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 7, Kaunas: Šv. Kazimiero draugija, 1939, p. 245–246. Tą patį išgyvenimą rašytoja bandė perteikti ir eilėraščiu („Miegojo senieji žemieji namai“), kuriame bendruomeniniam erosui nusakyti pasitelkė maironišką „milžino dvasios“ metaforą: „Aš milžino dvasią krūtinėj jaučiau“ (*op. cit.*, p. 250).

22 Plg. Viktorės pokalbį su Jonu Maironio poemos skaitymo išvakarėse: „Ak, kad nors krislelį atneščiau naudoti tėvynei! Nors krislelį! Bet taip sunku padaryti, ko siela trokšta!“ – Šatrijos Ragana, *Raštai*, p. 83.

tapatybės organišką konfiguraciją, nebeišdalintą į vidujiškumo ir išoriškumo, individualumo ir bendruomeniškumo skirtybes. Šatrijos Raganos kūryboje Kymantaitė-Čiurlionienė išvelgė sielos, t.y. vidujybės plotmės, literatūrinę išraišką, tad turėtume pripažinti, kad šioje apysakoje patriotizmas tampa tos vidujybės, sielos, neatskiriama dalimi. Tai akivaizdu ir stiliuje: tarp pozityvistinių mąstymų apie „tėvynės naudą“ ir meilės istorijos Viktutės dienoraštyje nedaroma jokios skirties, netgi naujos eilutės pauzės (plg. sausio 22 d. epizodą). *Sename dvare*, jau vientisos modernistinės stilstikos kūrinys, veikia mamatė – tarsi suaugusi Viktutė – dienorašty užrašo „lietuvi yra mano siela“²³.

Žinoma, pagal receptijos dėsniumus skaitymą viena ar kita linkme kreipia ir pats tekstas. Kaip tokį individualistinių patriotinių idėjų skaitymą lėmė pati Maironio poezija? Juolab kad vėlesnės kartos modernistai joje išvelgė vien „sausą tėvynės meilės proponavimą“ (Sruoga²⁴). Galima teigti, kad Maironis sukūrė tautiškumo sąsajos su erosu struktūrą kaip tapatybės modelį. Sukūrė formą kaip tapatinimosi su visuotinybe *modelį*, o individualiu turiniu jį turėjo užpildyti, savyje išbaigti skaitytojai – panašiai kaip Šatrijos Ragana. Šis modelis – bendrybių tapsmas vidujybe per erotinį santykį. Klasikinėje literatūroje (iki romantizmo) bendrasis gėris egzistuoja kaip universalijų plotmė, kuri įprasmina kiekvieno atskiro žmogaus gyvenimą, jei tik jis sutampa su tąja plotme. Maironio poezijoje lemiamoji galia tenka individualybei: bendrasis gėris (tėvynės idėja) pasirodo ir tveria tik tuomet, kai pereina į individualių išraiškų lygmenį, kai sutampa ir su asmens vidujybės plotme.

Geriausias to modelio pavyzdys būtų programinis Maironio eilėraštis „Jo pirmoji meilė“ („Taip niekas tavęs nemylės“), taip dažnai diskutuotas ir interpretuotas būtent dėl paradoksalaus tėvynės ir moters, kaip erotinės siekiamybės, tapatumo, dvilypumo. Tačiau esminga turbūt yra ne tai, kad tėvynė nusakoma kaip mylima moteris; esmingiau, kad tėvynė, kaip universalusis tapatybės reikšmuo, įterpiama į erotinį santykį apskritai.

Vanda Zaborskaitė yra atkreipusi dėmesį, kad maironiškoji tėvynės meilė yra nelyginant platoniškasis erosas, skatinęs tobulybės siekį: „[Maironio] poetinėje pasaulio sampratoje aukščiausia meilės forma – tėvynės meilė. Maironio poezijoje ji nėra retorinė deklaracija, o pavergia ypatingu poetiniu tempera-

23 *Ibid.*, p. 355.

24 Balys Sruoga, *Verpetai ir užuvėjos*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 19.

mentu. Ji yra aistra, gimininga Platono Erotui, keliančiam sielą į grožio ir gėrio sferas²⁵. Maironio eilėraštyje tautinė emocija pasirodo kaip erotinės traukos laukas tarp poeto ir tėvynės; poetas yra uždegtas, įkvėptas; jo dvasia peržengia žemiškas ribas, jo patiriamas geismas užvaldo jį visą ir perkeičia jo pasaulį. Tačiau, kaip pastebi Algis Mickūnas, ši akivaizdi suvisuotinanti eroso galia, galia „universalizuoti, apglobti ir prasiskverbti į visatį“; plečiasi ir vertikalčiai, ir horizontalčiai; erotinis geismas neatsiejamas nuo individualių išraiškų lygmens: „Tai, kas patraukia, yra išraiška; tai ji sukuria geismą; erosas atsiranda kaip išraiška, palaikoma, pasireiškianti per daiktus, žmones, idealus ir netgi dievus“²⁶. Dėl to ši patirta tėvynės eroso energija persilieja į poeto giesmę kaip to geismo išraišką ir savo trauka persmelkia kultūriškai apibrėžiamą bendruomenę – „ir rūmus, ir sodžiaus sermėgą“. Panašiai ir Mickevičiaus *Pono Tado* invokacijoje – tėvynė yra ir „sveikata“ – aktualios patirties srautas, ir „nuostabus grožis“ („piękność w całej ozdobie“), palytėtas praradimo skausmo. Abu šie lygmenys susilieja ilgesio giesmėje („...widzę i opisuję, / Bo tęsknię po tobie“²⁷; pažodžiui – „regiu ir rašau, nes tavęs ilgiuosi“). Išraiška priklauso ir vidujybės plotmei, tam lygmeniui, kuriame vidujybė pereina į santykį. Taigi Maironio tėvynė yra ta jėga, kuri atskiras, uždaras, monadiškas individualybės išveda į santykio lauką, į kūrybinės išraiškos erosą.

Tačiau visuomet glumina aplinkybė, kad šiame programiniame eilėraštyje nėra „aš“, arba tasai „aš“ suvoktinas kaip neutralus pasakotojas, iš šalies pasakojantis „jo“ (poeto), tėvynės ir tautos meilės istoriją²⁸. Poetinis siužetas plėtojasi ne kaip įprastesnis „aš“–„tu“ dialogas, o skleidžiasi tarp „jis“ ir „tu“ polių („Jau niekas tavęs taip giliai nemylės, / Kaip tavo nuliūdęs poeta!“²⁹). Pasakojimas yra ir objektyvizuojantis („jo“ istorija), ir sukuriantis asmenišką kreipinio į „tu“ atmosferą. Kalbant apie modernizuojantį Maironio poezijos poveikį, svarbu klausiti: kur šioje tautos tapsmo vizijoje yra individualistinis „aš“, moderniosios epochos individas? Jei „aš“ suvoksime kaip tą, kuris eilėraščiu kreipiasi į „tu“,

25 *Lietuvių literatūros istorija: XIX a.*, p. 748.

26 Algis Mickūnas, „Erosas ir mitas“, *Baltos lankos*, Nr. 7, 1997, p. 11–12.

27 Adam Mickiewicz, *Dziela*, t. 4: *Pan Tadeusz*, Warszawa: Czytelnik, 1955, p. 9.

28 Ar ne dėl to, kad eilėraštyje nėra tiesioginio „aš“ išsakyto, Balys Sruoga jį taip pako mentavo: „Eilutės gražios. Bet jos tikrai gražios. Nors didžiausias būk patriotas, bet tų eilių neatjausi“ (Balys Sruoga, *op. cit.*, p. 18).

29 Maironis, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Vaga, 1987, p. 51–52.

tėvynę, ir tuo pat metu yra „jis“, t.y. ir pasakojantysis, ir pasakojamasis, tai ši eilėraščių galime suvokti kaip tapatybės siužetą, pasakojimą, kuris ir sukuria individą, „aš“. Šio eilėraščio poetinis siužetas, Mickūno žodžiais tariant, yra „individuacija, pačios savotiškiausios erotinės istorijos betarpiškas kūrimasis“, kuomet „erotinės genezės tendencijas – visuotinumą, tęstinumą, dauginimąsi, vienijimąsi ir stiprinimą – visuomet lydi savitumo ir kraštutinio individualumo tendencijos“³⁰. Išties, ar šiame Maironio eilėraštyje tasai „aš“, kaip modernios individualistinės tapatybės šerdis, nėra tikrasis eroso siekinys ir kūrinys? Iš poeto ir tėvynės meilės gimsta giesmė, sukurianti šio ryšio išraišką, perduodanti ją kitiems. Poetas, tėvynė, tauta – ar tai nėra tam tikri modernaus subjekto dėmenys, modernusis „aš“, kuris sulieja individualumo ir bendrumo plotmes, vidujybės gelmėse atranda bendrumo ir bendruomeniškumo pagrindus? Tuomet galima būtų sakyti, kad šiame eilėraštyje poeto meilė tėvynei – tai savo unikalumą, vidujiškumą, podraug visuotinumą ir universalumą suvokusio „aš“ meilė pačiam sau, sukurianti naują ryšių su kitais galimybę.

Šio modernaus „aš“, subjekto, atradusio savo „kraštutinį individualumą“, balsas slypi už klausimo: „O tu jį atmint ar atminsi kada? / Tu, jo numylėta tėvyne!“ Ką *dar* turi tėvynė atsiminti, jei jau šaly, „kur Nemuno vandenys bėga“, pasklido poeto giesmė, ir poetas gali tikėtis „ir rūmų, ir sodžiaus sermėgos“ atminties? Akivaizdu, kad klasikinė šlovės ir vardo atminties kultūrinė sistema atrodo nebepakankama: ji išsaugo ne visą „aš“. Maironis savo programiniu eilėraščiu ir ypač „Išnyksiu kaip dūmas“ tekstu atrodo tarsi prieštaraujantis klasiškos Horacijaus odės „Exegi monumentum“ frazei – turbūt per daugelį šimtmečių kūrybingų žmonių ištartai daugybę kartų – *Non omnis moriar...* – „Ne visas mirsiu...“, Maironio poezijoje šis žinojimas jau neguodžia, nes kas miršta, nepaisant „garbės, giesmėmis apdainuotos“, šiuo atveju ir yra geresnioji dalis, t.y. žmogaus gyvenimas, jo vidinė būtis: „Tiek tūkstančių amžiais gyveno, kentėjo, / O kas jų bent vardą atspės?“ („Išnyksiu kaip dūmas“, I, 60). Svarbus ne atskiro herojaus vardas, o tai, kad žmonės miršta, kad visa, kas gyva, praeina. Ar čia neįmanoma išgirsti melancholiškosios *Sename dvare* gaidos? Maironio poezija kyla iš intensyvaus vidinio išgyvenimo, įkvėpimo džiaugsmo, išsiliejančio į tobulas kalbines formas, tačiau kartu ją smelkia nuojauta, kad, Jono Aisčio žodžiais tariant, „Kaip

30 Algis Mickūnas, *op. cit.*, p. 16–17.

ant dangaus, giedrai išlytojo, / Nėr debesų, taip čia – žmogaus“ („Prologas“³¹). Šią „aš“ liekaną Maironis poezijoje – laikydamasis savo pirmtakų romantikų, kad ir Mickevičiaus *Konrado Valenrodo*, patoso – įprasmino kaip auką, kaip tai, kas paaukojama dėl tėvynės meilės.

Poemoje *Tarp skausmų į garbę* modernizuojantis erotinės patriotikos modelis išskleistas Juozo ir Marinės meilės istorijoje. Šiuo aspektu žvelgiant, „nelaiminga meilės istorija“ iškyla kaip būtinas herojų individuacijos slenkstis, sukuriantis ir vidinės istorijos turinį, ir atveriantis idealo trauką. Turbūt į tai autorius norėjęs atkreipti dėmesį siužeto posūkiu, kad įsimylėjęs Juozas Vilaitis, negalėdamas siekti mylimosios rankos, kaip tik atsisako ankstesnių ketinimų pasirinkti dvasininko luomą ir pasuka pasaulietinės inteligentijos keliu – daug sunkesniu, nes dėl to kyla konfliktas su tėvais. Poemoje labai stipri dramatinė Mickevičiaus *Vėlinių* Gustavo–Konrado metamorfozės sugestija, pabrėžianti įtampą tarp dviejų eroso polių – individualaus ir begalinio. Ši įtampa konkretizuojama socialinės kilmės kliūtimi; kliūtimi, kuri papildomai išryškina eroso trauką visuotinybės linkme. Dėl Maironio poemos veikėjų meninio charakterizavimo trūkumų eroso sklaidos socialinė kliūtis lietuviškame tekste gali atrodyti kaip silpninanti individualiją, tačiau prisiminus siužeto provaizdį Mickevičiaus kūryboje – to anaipolt negalima pasakyti. Ten universalizuojanti eroso galia „aš“ individualumo pajautą įkaitina iki demoniškos puikybės (płg. Konrado „Improvizaciją“).

Akivaizdu, kad Pečkauskaitė tiksliai šį tapatybės modelį atpažino ir sukūrė neįtemptą, harmoningą variantą, organiškai supynusį individualų ir bendruomeninį erosą³². Grįžtant prie cituoto *Viktutės* epizodo, galima paryškinti antrame plane likusius individualaus eroso ženklus. Štai kad ir sakinio struktūra: „Šįvakar mums daktaras skaitė tą poemą; aš klausiau, klausiau lyg sužavėta“. Skaitymo patirties poliai yra daktaras ir aš – kabliataškiu atskirtų sudėtinio sakinio dalių veikėjai. Nors skaitoma bendruomenei, „mums“, dvigubas „klausiau, klausiau“ išryškina individualaus santykio stiprumą. Bendruomeniškumas ir individualumas šiuo atveju vienas kitam netrukdo – argi atlikėjas, grodamas publikai, tuo pat metu negali groti kažkam, vieninteliui; arba klausytojas negali išgirsti kūrinio kaip besikreipiančio asmeniškai į jį? Ar apysakos *Viktutė* skaitomoje

31 Jonas Aistis, *Raštai*, t. 1, Chicago: Ateities literatūros fondas, 1988, p. 9.

32 Pažymėtina, kad ir Vaižgantas, kuriam Maironio poema *Tarp skausmų į garbę* padarė itin gilų poveikį, savo pagrindiniame kūrinyje – romane *Pragiedruliai* – savitai išplėtojo tokią erotinę patriotizmo sampratą.

poemoje neišgirdo kažko daugiau nei paskatą „ištaisyti praeities klaidas“? Toliau cituojami du poemos posmeliai, neduodantys užmigti, ir vienas jų – „Numetus ledus, nusidžiugus Venta / Banguoja, bučiuoja krantus; / Ją sveikina paukščių linksminga byla / Ir arti išėjęs žmogus“. Erotinis judesys „banguoja, bučiuoja“; upė Venta atrodo kaip tiksli įsimylėjėlių būsimos istorijos projekcija – ant Ventos bangų kiek vėliau, jai „nusimetus ledus“ (poema skaityta gruodžio mėnesį), mylimasis užrašys Viktutei lemtingą žodį.

Šiame kontekste ir lietuvių kalbos gražumas, išgyventas Maironio poemos skaitymo metu, gali būti interpretuojamas kaip individualizuojantis *savo balso* išgirdimas, atradimas. Viktutei „gražiausios poemos vietos“ skamba „kaip muzika, kaip *daina*“ [paryškinta mano – BS]: klausytoja išgirsta ne tik poezijos melodiją, bet ir balsą. Bendras, visuminis gimtosios kalbos grožis išgyvenamas persiimant individualia poetine išraiška, kuri atitinka natūralaus balso skambesį, jo nekliudo. Tuomet gimtosios kalbos grožis pajuntamas ir kaip jos *patogumas* pasakyti, išreikšti; komfortas, atitikimas balso padargų, kūrybinės minties. Balsas skatina atsilipti balsu: po kurio laiko Viktutė nedrąsiai dienoraštyje užrašo: „Dabar saldžios svajonės supa šią galvą: pramokus kalbos, gal ką gero parašysiu, gal tas rašymas patiks, bus išspausdintas... Kokia būčiau laiminga!“³³. Lietuvių literatūros raidos pasukimas vienakalbiškumo, lietuviškos kūrybos linkme – Maironio poezijos istorinis vaidmuo: Šatrijos Raganos kūryboje užfiksuotas būtent tokios kalbinės sugestijos epizodas. Svarbi literatūrinės kūrybos modernėjimo linkmė – tai kūryba gimtąja, sava kalba, kuri tik viena, kaip jokia kita išmokta, gali persmelkti asmens vidujybę. Romantizmo, iš jo išaugusio modernizmo epochose galutinai išnyko literatūros kūryba mirusia – lotynų kalba.

Dar vienas Maironio ir Šatrijos Raganos santykio aspektas susijęs su vadinamąja literatūros moteriškąja problematika. Maironiškajam modernaus „aš“ individuacijos procesui priklauso ir moteriškojo psichikos prado, kaip erotizuojančio poliaus, atradimas. Todėl Maironio tėvynė yra programiškai tapatinama su moterimi, mylimąja ne tik dėl gramatinės giminės. Taip išryškkinamas šio santykio iracionalumas, nepaisant to, kad daugelyje patriotinių eilėraščių erotinė energija sublimuojama į herojinį, vyrišką patosą; savo esme vienakryptį, tiesinį, aktyvų. Tačiau programinis eilėraštis „Jo pirmoji meilė“ ir yra įspūdingas tuo, kad čia savęs ieškantis „aš“, išreikštas vyriška gramatine gimine, nėra vienaplaniška ak-

33 Šatrijos Ragana, *Raštai*, p. 98.

tyvus ar kryptingai veikiantis, jis pats – kultūrinių stereotipų požiūriu – atrodytų sumoteriškėjęs, verkiantis, kenčiantis, liūdintis. Jo erotinės traukos objektas – tėvynė – yra nekonkretus, neįvardijamas iki pat istorijos pabaigos. Eilėraščio centre – pats intensyvus, virpantis geismas. Gyvybinė energija, iš kurios visa gali užgimti. Maironis sukūrė ir moteriškojo būties prado kaip tamsios ir paslaptingos, traukiančios gelmės išraišką eilėraščiuose „Nuo Birutės kalno“, „Iš Danutės akių“, kartu įprasmino ir mergaitiškumą kaip gamtiškos žydėjimo energijos, vitališkiosios galios žymenį („Mergaitė“).

Šatrijos Ragana atrodo labiausiai išplėtojusi šias Maironio užduotas temas (ne sekimo, o literatūrai atvertos modernizacijos erdvės prasme). Jos kūryboje erosas sublimuojamas į simbolinius tobulybės ir anapusbės vaizdinius – kaip antai „Mėlynojoje mergelėje“ – maironiškoji patriotinė didaktika transformuojasi į modernistinį simbolizmą. Ir tik dėl to, kad Maironio eilėraščiuose „Jo pirmoji meilė“, „Mano gimtinė“ minima liūdesio ir ilgesio emocija yra tos pačios prigimties, kaip ir eilėraštyje „Saulėi leidžiantis“ („Taip liūdna man kartais ant saulės laidis!“), kaip ir Šatrijos Raganos apysakoje *Sename dvare*, ir ypač jos įžangoje („Raudoniems saulėlydžiams gėstant...“). Gyvas, gyvybingas jaunos įsimylėjusios merginos emocingumas savitai persmelkia patriotinių idėjų sluoksnį Šatrijos Raganos *Viktutėje*; ką jau kalbėti apie šios veikėjos pirmtakę – „raganišką“ pozityvistę Viktutę iš lenkų kalba parašyto vieno pirmųjų apsakymų „Joninių naktis“. „Geroji žynė“, žydinčios pievos, daubos valdovė iš apsakos *Sename dvare* – vaikiškos sąmonės figūra, šaknimis siekianti tą patį moteriškąjį archetipą, iš kurio kūrėsi ir minėtieji Maironio poezijos iracionalieji vaizdiniai (plg. „karalienė graži“ iš eilėraščio „Mergaitė“).

Taigi Šatrijos Raganos kūryboje ir biografijoje atsekami Maironio receptijos pėdsakai atskleidžia lietuvių kultūrinės ir literatūrinės modernizacijos procesą. Viena ryškiausių linkmių – individualistinio „aš“ kūrimasis atrandant tėvynės idėjos kaip visuotinio plotmės individualias išraiškas ir individualų santykį su ja. Ta karta, kuriai lietuviškumas tapo savaime suprantama vidujybės dalimi, Maironio poezijoje jau girdėjo tik varį ir skambančius cimbolus.

Maironis and Šatrijos Ragana – the Step towards Literary Modernization

Summary

The article deals with the specific character of Lithuanian literary modernization during the last decade of the 19th century and the first years of the 20th century. It analyzes the modernizing impact of “nonmodern” Maironis’ poetry on his reader, the Lithuanian novelist Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana and her early writings (the novelette *Viktutė*). Šatrijos Ragana’s reception of Maironis’ poetry is specific to subjectification and interiorization of the patriotic ideals and their inclusion into the intense erotic relationship with another person. The article argues that this was the actual way in which the modern literary individual emerged.

Key words: literary modernization, reception, reading, patriotism, Eros.
